

19. Погорелов В. Карпаторусские этюды, II. Болгаризмы в карпаторусских говорах В. Погорелов // Spisy filozofickej fakulty slovenskej university v Bratislave. – Т. XXIX, 1939. – С. 50–70.
20. Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов (на матеріалі слов'яно-східнороманських мовних контактів) / Станіслав Володимирович Семчинський. – К. : Вища школа, 1974. – 256 с.
21. Трубачев О. Н. Этногенез и культура древнейших славян (лингвистические исследования) / Олег Николаевич Трубачев – М. : Наука, 1991. – 271 с.
22. Трубачев О. Н. Языкознание и этногенез славян. Древние славяне по данным этимологии и ономастики / О. Н. Трубачев // Вопросы языкознания. – 1984. – № 3. – С. 15–30.
23. Smal-Stockyĵ S., Gartner Th. Grammatik der ruthenischen (ukrainischen) Sprache / S. Smal-Stockyĵ, Th. Gartner. – Wien, 1913. – 180 s.
24. Crânjalaĵ D. Rumunské vlivy v Karpatech se zvláštĵním zřetelem k Moravskému Valašsku / D. Crânjalaĵ. – Praha, 1938. – 27 s.
25. Vasmer M. Gibt es bulgarische Einflüsse in den ukrainischen Karpatenmundarten? / M. Vasmer // Zeitschrift für Slavische Philologie. – 1941. – Вв. XVII. – S. 48–51.

ОСНОВНІ СТРАТЕГІЇ АСОЦІЮВАННЯ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН (на прикладі аналізу асоціативних полів слів *держава / государство / дзяржава*)

ТЕРЕХОВА Д. І.

Київський національний лінгвістичний університет

Актуальність дослідження національно-культурної специфіки картини світу, за свідченням О. О. Залевської, визнана останнім часом світовою наукою та практикою, що гарно узгоджується із загальною тенденцією різних наук розміщувати культуру в центр теоретичних побудов, які так чи інакше пов'язані з вивченням людини [1, с. 39]. Наявність багатьох наук та підходів до вивчення даного об'єкту засвідчує той факт, "... що поступово відбувається усвідомлення необхідності рішучої переорієнтації таких досліджень із зіставного аналізу мовних систем на вивчення національно-культурної специфіки реального функціонування мови та пов'язаних з нею культурних цінностей, мовної свідомості, мовної / лінгвокультурної компетенції тощо" [1, с. 40]. З таких позицій намагається вирішити зазначену проблему сучасна галузь психолінгвістики – етнопсихолінгвістика.

Теоретико-методологічною основою дослідження є концепція мовленнєвого спілкування О. О. Леонтьєва. Як зауважує Є. Ф. Тарасов, членами психолінгвістичної школи О. О. Леонтьєва було створено численні роботи по вирішенню проблеми вивчення та опису міжкультурного спілкування, які призвели до формування нової наукової дисципліни, що одержала назву етнопсихолінгвістики [2, с. 3]. У руслі даного напрямку виконано пропонуване дослідження.

Традиційним методом вивчення етнокультурної специфіки мовної свідомості представників різних етносів у психолінгвістиці вважається асоціативний експеримент (вільний та спрямований).

Актуальність роботи зумовлена активною розробкою сучасними психолінгвістами проблем мовної свідомості представників різних етносів з метою виявлення національно-культурної специфіки їх образів світу. Результатом такої діяльності є створення одномовних та багатомовних асоціативних словників. У дослідженні запропоновано комплексний зіставний аналіз асоціативних полів слів задля виявлення спільних та специфічних рис у мовній свідомості українців, росіян і білорусів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій репрезентує багатоаспектне вивчення етнокультурної специфіки образів мовної свідомості представників різних народів (напр.: Безкоровайна, 2004; Бобринська, 2003; Бубнова, 2006, 2009; Бубнова, Клименко, 2005; Горошко, 2003; Дмитрюк, 2000, 2006; Залевська, 1998, 2003, 2006; Караулов, 2000; Крига, 2003, 2006; Марковіна, Данилова, 2000; Сабуркіна, 2003, 2005; Терехова, 2006, 2009–2012; Уфімцева, 2005, 2006, 2008, 2010, 2011 та інші). Вивчення стимулу ДЕРЖАВА та відповідних корелятивів у різних мовах лише розпочато у психолінгвістиці, свідченням чого є нечисленні розвідки останніх років [напр.: 3; 5; 6].

Завдання:

– проаналізувати асоціативні поля слів-стимулів ДЕРЖАВА / ГОСУДАРСТВО / ДЗЯРЖАВА за допомогою “асоціативного гештальту” з метою виявлення етнокультурної специфіки образів мовної свідомості у представників східнослов'янських народів та основних стратегій їх асоціювання.

Наукові результати полягають у застосуванні методики зіставного дослідження мовної свідомості носіїв близькоспоріднених мов та виявленні національно-культурної специфіки образів мовної свідомості східних слов'ян, що криються за стимулами ДЕРЖАВА / ГОСУДАРСТВО / ДЗЯРЖАВА.

Матеріалом дослідження послуговували результати проведення вільного асоціативного експерименту в Україні, Росії та Білорусі на початку ХХІ століття серед студентів гуманітарних і технічних вищих навчальних закладів (по сто представників від кожного народу). Формування респондентів даної вікової групи як особистостей відбувалося в незалежних країнах після розпаду Радянського Союзу, саме тому вивчення їх мовної свідомості є надзвичайно цікавим і показовим з погляду виявлення ціннісних пріоритетів, принципів, світогляду в цілому.

Як зазначає дослідниця Л. Араєва, за часів існування СРСР всезагальна політизація в тоталітарному суспільстві призводила до того, що мовлення було стереотипним, перенасиченим кліше, свідомість колективною і чітко спрямованою через ідеологічний вплив на світогляд радянських людей. За допомогою засобів масової інформації формувалися уявлення: “... ми є щасливими..., для нас відкриті всі шляхи, наша держава – найкраща у світі, нам треба боротися з ворогами, як зовнішніми, так і внутрішніми, не шкодуючи власного життя; ... щасливе майбутнє” [3, с. 18]. Безумовно, переважна більшість населення Радянського Союзу вважала ці положення власними

переконаваннями. Після розпаду СРСР та у зв'язку з докорінними змінами, які відбулися в суспільно-політичному, економічному, культурному житті країн, утворених на пострадянському просторі, відбулася переоцінка цінностей, ідеалів, зміна світогляду у мешканців цих країн, що призвело до змін у їхній свідомості. Отже, з огляду на зазначене вище, дослідження образів мовної свідомості молодого покоління незалежних країн, суверенних національних держав України, Росії та Білорусі, є надзвичайно актуальним.

За визначенням філософів, держава є базовим інститутом політичної системи. Вона виконує винятковий і необхідний обсяг діяльності з управління, розпоряджається ресурсами суспільства і регулює його життєдіяльність. Держава – основне знаряддя влади, носій суверенітету [4, с. 481].

Поняття “держава” виникло близько трьох тисячоліть тому, про що свідчать дані істориків стосовно існування в IX–VI ст. до н. е. стародавньої держави Урарту [4, с. 481]. За багато століть цей інститут пройшов певні етапи розвитку та вдосконалення. У наш час як політична організація держава “... покликана захищати інтереси людей певної території та регулювати за допомогою правових норм взаємовідносини між ними...” [4, с. 483]. Держава виконує різноманітні функції, які поділяють на внутрішні (наприклад, господарсько-організаційна, управлінська, соціальна, освітянська тощо) та зовнішні (дипломатична та оборонна), отже, є універсальною всеохоплюючою системою.

Як сприймають поняття “держава” сучасні представники трьох східнослов'янських народів, які образи мовної свідомості стоять за цим стимулом, показують матеріали вільного асоціативного експерименту.

Загальна характеристика асоціативних полів слів-стимулів ДЕРЖАВА / ГОСУДАРСТВО / ДЗЯРЖАВА засвідчує, що кожне з них складається зі 100 реакцій, проте кількість асоціатів є різною у трьох мовах, а саме: 48 асоціатів отримано від респондентів-українців, 50 – від респондентів-росіян, 59 – від білоруських респондентів.

Аналіз ядер асоціативних полів є показовим не лише з погляду виявлення спільних та відмінних рис у мовній свідомості представників трьох народів, а також задля встановлення основних напрямів їх асоціювання. Найчастотніші асоціації, що входять до ядер асоціативних полів, подано в таблиці 1:

Таблиця 1

**Ядра асоціативних полів стимулів
ДЕРЖАВА / ГОСУДАРСТВО / ДЗЯРЖАВА**

№ п/п	Українська мова	Російська мова	Білоруська мова
1.	<i>Україна</i> (14)	<i>Россия</i> (12)	<i>країна</i> (14)
2.	<i>країна</i> (8)	<i>власть</i> (11)	<i>прэзідэнт</i> (7)
3.	<i>влада</i> (7)	<i>страна</i> (9)	<i>Беларусь</i> (6)
4.	<i>сила</i> (6)	<i>Кремль</i> (5)	<i>моц</i> (5)
5.	<i>люди</i> (4)	<i>народ</i> (5)	<i>ўлада</i> (5)
6.	<i>президент</i> (4)	<i>президент</i> (3)	<i>грамадства</i> (3)
7.		<i>сила</i> (3)	<i>магутнасць</i> (3)
8.		<i>система</i> (3)	<i>Радзіма</i> (3)

Найчастотнішими асоціаціями на даний стимул у респондентів-українців та росіян є реакції, які називають безпосередньо ті країни, громадянами яких вони є: ДЕРЖАВА – *Україна* (14) / ГОСУДАРСТВО – *Россия* (12). Відповідна асоціація білоруських респондентів є менш актуальною, відповідно до частотності вона займає третю позицію: ДЗЯРЖАВА – *Беларусь* (6). Найчастотнішою асоціацією в ядрі асоціативного поля білоруської мови є реакція *країна* (14). У ядрах асоціативних полів української та російської мов відповідні реакції також є високочастотними, однак займають другу та третю позиції відповідно: *країна* (8) / *страна* (9). Разом з назвами конкретних держав ці асоціації формують потужні напрями асоціювання представників трьох етносів, ступінь актуальності яких позначається кількісними показниками.

Наступними частотними реакціями в ядрах асоціативних полів є такі: *влада* (7) / *власть* (11) / *ўлада* (5), проте згідно з частотністю найвище – друге – місце займає відповідна асоціація в асоціативному полі російської мови, найнижче – в асоціативному полі білоруської мови. У мовній свідомості білоруських респондентів більш тісний зв'язок прстежується між поняттям “державна” та першою особою, керівником країни: ДЗЯРЖАВА – *прэзідэнт* (7). Ця реакція займає другу позицію в ядрі асоціативного поля білоруської мови. Безумовно, такий зв'язок цих двох понять є важливим і для представників інших східнослов'янських народів, однак він дещо менш потужний, отже, відповідні асоціації *президент* (4) / *президент* (3) розташовані ближче до периферії у відповідних ядрах асоціативних полів, а попередні місця займають інші реакції. Наприклад, про необхідність держави бути сильною, потужною свідчить реакція *сила* (6) в асоціативному полі української мови. Відповідна реакція *сила* (3) в асоціативному полі російської мови також присутня – *сила* (3), однак знаходиться майже на периферії. Ще більш потужно даний напрям асоціювання прстежується в ядрі асоціативного поля білоруської мови, про що свідчать асоціації: *моц* (5), *магутнасць* (3).

Важливою складовою ядер асоціативних полів стимулів ДЕРЖАВА / ГОСУДАРСТВО / ДЗЯРЖАВА є поняття “люди”. Так, українські респонденти пов'язують поняття “державна” безпосередньо з поняттям “люди” (*люди* (4)), російські – з поняттям “народ” (*народ* (5)), а білоруські – з поняттям “суспільство” (*грамадства* (3)).

До складу ядра асоціативного поля російської мови входить асоціація *Кремль* (5), яка символізує владу російської держави, її потужність та велич. Інша менш частотна асоціація – *система* (3) – засвідчує устрій держави.

Білоруські респонденти більшою мірою, ніж інші, пов'язують державу з Батьківщиною: ДЗЯРЖАВА – *Радзіма* (3).

Отже, у ядрах асоціативних полів досліджуваних слів акцентується увага на найбільш важливих для представників трьох етносів напрямках асоціювання при сприйнятті стимулів ДЕРЖАВА / ГОСУДАРСТВО / ДЗЯРЖАВА. Здебільшого даний стимул асоціюється насамперед з власною країною та владою в ній. Більш чітко ці напрями прстежуються при повному аналізі асоціативних полів слів-стимулів, який здійснено за допомогою методики “асоціативного гештальту” [7].

Аналіз асоціативних полів за даною методикою охоплює всі реакції, при цьому основні напрями асоціювання, сконцентровані в окремих зонах гештальтів, вимальовуються більш рельєфно, почасти змінюються акценти у визначенні найважливіших складових фрагментів образу світу, що стоять за стимулом, у представників східнослов'янських народів.

Результати застосування методики “асоціативного гештальту” до відповідних асоціативних полів подано у таблиці 2.

Отже, гештальти асоціативних полів слів-стимулів ДЕРЖАВА / ГОСУДАРСТВО / ДЗЯРЖАВА репрезентують значну кількість зон, наявних у трьох гештальтах, що засвідчує схожі напрями асоціювання представників трьох етносів. Окремі зони гештальтів, наявні лише в одній або двох мовах, ілюструють специфічні риси асоціювання представників окремого етносу. Про потужність того чи іншого напрямку свідчать кількісні показники обсягу кожної зони.

Таблиця 2

**Зони гештальтів асоціативних полів
стимулів ДЕРЖАВА / ГОСУДАРСТВО / ДЗЯРЖАВА**

№ п/п	Зони гештальтів	Українська мова, %	Російська мова, %	Білоруська мова, %
1.	Ознаки	26	15	20
2.	Країна	24	24	23
3.	Влада	13	21	13
4.	Люди	7	12	13
5.	Характеристики	5	4	4
6.	Правознавство	3	3	–
7.	Атрибут	3	–	2
8.	Персоналії	2	3	1
9.	Ставлення	1	3	4
10.	Відсутність	1	1	–
11.	Батьківщина	1	–	6
12.	Будівля	1	–	–
13.	Родина	1	–	–
14.	Релігійні поняття	1	–	–
15.	Політичний устрій	–	4	7
16.	Ремінісценції	–	2	2
17.	Порівняння	–	2	–
18.	Економічні важілі	–	1	–
19.	Географічна карта	–	–	1
20.	Життя	–	–	1
21.	Політичні процеси	–	–	1
22.	Територія	–	–	1
23.	Транспорт	–	–	1
24.	Час	–	–	1
Усього зон		14	13	17

Зупинімося на рисах відмінностей в образах мовної свідомості представників трьох східнослов'янських народів.

Гештальти асоціативних полів у трьох мовах мають різну кількість виявлених зон: 14 зон у гештальті української мови, 13 зон – у гештальті російської мови і найбільше – 17 – у гештальті білоруської мови. Хоча більша частина зон у гештальтах збігається, це вказує на їхню структурну подібність, проте вони не є тотожними.

Риси відмінності спостерігаємо в наявності окремих зон лише в певних гештальтах. Так, наприклад, зони “Будівля”, “Родина”, “Релігійні поняття” є в гештальті української мови, зони “Порівняння”, “Економічні важелі” – у гештальті російської мови, а зони “Географічна карта”, “Життя”, “Політичні процеси”, “Територія”, “Транспорт” тощо – у гештальті білоруської мови. Окремі зони наявні у двох гештальтах, наприклад: зона “Правознавство” – у гештальтах української та російської мов, зони “Ремінісценції”, “Політичний устрій” – у гештальтах російської та білоруської мов, зона “Батьківщина” – у гештальтах української та білоруської мов.

Певні відмінності спостерігаємо в ядрах гештальтів, які складають дві найбільші за обсягом зони:

Таблиця 3

**Ядра гештальтів асоціативних полів стимулів
ДЕРЖАВА / ГОСУДАРСТВО / ДЗЯРЖАВА**

№ п/п	Українська мова	Російська мова	Білоруська мова
1.	“Ознаки”, 26 %	“Країна”, 24 %	“Країна”, 23 %
2.	“Країна”, 24 %	“Влада”, 21 %	“Ознаки”, 20 %

Отже, ядра гештальтів асоціативних полів у трьох мовах почасти повторюються у наявності зон, проте їх розташування є відмінним залежно від обсягу зон, а також якісного наповнення. Порівняємо зони “Країна” у трьох гештальтах. За кількісними показниками вони є надзвичайно близькими: 24 % в гештальтах української та російської мов, 23 % – білоруської мови, однак в гештальті української мови ця зона посідає друге місце. За якісним складом до відповідних зон входять такі асоціації: *Україна* (14), *країна* (8), *США* (2) / *Россия* (12), *страна* (9), *Китай*, *Российское*, *Союз / країна* (14), *Беларусь* (6), *країна імперья*, *Росія*, *Рэспубліка Беларусь*. Подібна ситуація і в зонах “Ознаки” двох гештальтів: і кількісні показники дещо відмінні (26 % у гештальті української мови, 20 % – білоруської мови), і якісне наповнення (*сила* (6), *кордони* (3), *бідність* (2), *могутність* (2), *порядок* (2), *суверенітет* (2), *багатство*, *велич*, *незалежність*, *опіка*, *стабільність* тощо / *моц* (5), *магутнасць* (3), *абароннасць*, *крэпасць*, *нацыянальнасць*, *незалежнасць*, *самастійнасць*, *свабода*, *суверэннасць*, *цэльнасць* тощо). Отже, навіть найбільші ядерні зони у кожному гештальті репрезентують власні, специфічні образи мовної свідомості представників трьох етносів, створюючи неповторний “візерунок” даного фрагменту образу світу носіїв кожної мови.

Як у ядрах, так і в цілому в гештальтах обсяг зон визначає їхнє місце в ієрархії гештальту. Разом з якісним наповненням кожної зони створюється

індивідуальна структура гештальтів асоціативних полів у кожній мові. Наприклад, одна з центральних зон у кожному гештальті – “Влада” – за обсягом реакцій займає другу позицію в гештальті російської мови (21 %) і третю позицію в гештальтах української та білоруської мов (по 13 %). Якісний склад цих зон також дещо відрізняється: *влада* (8), *президент* (4), *цар / власть* (11), *президент* (3) / *прэзідэнт* (7), *ўлада* (5). У цілому держава сприймається респондентами трьох народів як незалежна, суверенна, могутня, яка має свою владу на чолі з президентом. У цьому вбачаються спільні риси мовної свідомості представників українського, російського та білоруського народів і, до речі, це перегукується з результатами дослідження Б. Ахатової, проведеному з представниками різних етносів Казахстану [5].

Інша зона “Люди” подана таким чином: у гештальті білоруської мови вона займає третю позицію (13 %), у гештальтах української та російської мов – четверту (7 % та 12 % відповідно). Якісний склад зон також є близьким за змістом, але не є тотожним: *люди* (4), *суспільство* (2), *патріот / народ* (5), *люди* (3), *общество* (2), *человек* (2) / *грамадства* (3), *кераўнік* (2), *народ* (2), *грамадзянін, лідэр, мы, “я”* тощо. Виходячи з функцій держави, воно покликане захищати вільний розвиток власного народу: від окремої людини, громадянина до спільноти, суспільства в цілому. Саме ці риси проявили себе у поданих зонах. Асоціація українських респондентів *патріот* наголошує на патріотичних почуттях представників даного етносу відносно своєї країни.

Показовими у плані виявлення відмінних рис є зони “Персоналії” у трьох гештальтах. Якісний склад цих зон наступний: *Кучма* (2) / *Аристотель, Ельцын, Жириновский* / *Лукашэнка*. Асоціації *Кучма* (2) / *Ельцын* / *Лукашэнка* репрезентують діючих на той час президентів трьох країн, асоціація *Жириновский* – одну з найбільш яскравих, протирічних, неоднозначних постатей російського політикуму. Не дивно виглядає тут і ім’я давньогрецького філософа Аристотеля (асоціація російських респондентів), оскільки широко відомий його трактат про державу і роздуми про державний устрій.

У зоні “Атрибут”, наявній у гештальтах української та білоруської мов, подано основні атрибути держави: *символи* (2), *прапор / сцяг, герб*. Навіть за умов наявності подібних асоціацій у зонах, таких, як *прапор / сцяг* можна висловити припущення, що кожен респондент під час проведення експерименту уявляв собі і мав на увазі прапор саме своєї країни, атрибути власної держави.

У гештальтах української та білоруської мов присутня зона “Батьківщина”, яка більш потужно представлена в асоціативному полі білоруської мови (1% і 6 % відповідно): *Батьківщина* / *Радзіма* (3), *айчына* (2), *бацькаўшчына*, – що засвідчує поєднання у свідомості понять “держава”, “батьківщина” (у широкому та вузькому розумінні).

При загальному позитивному враженні певне занепокоєння і біль викликають поодинокі реакції респондентів, які пов’язані зі складним періодом становлення незалежних держав, тими труднощами і змінами у різних сферах життя, які супроводжували кінець ХХ-го і початок ХХІ століття, суттєво вплинули на долі людей, їх світогляд. Такі “болісні нотки” присутні в асоціативних полях трьох мов. Наприклад, у зонах “Ставлення” наявні реакції: *світ безладдя / боль, илюзия / не для нас (р.)* та подібні. Складність сприйняття і усвідомлення змін

викликали занепокоєння, певні острахи, що інколи було поштовхом до пошуків кращої долі та самореалізації за кордоном.

Таким чином, проведений аналіз асоціативних полів слів-стимулів ДЕРЖАВА / ГОСУДАРСТВО / ДЗЯРЖАВА за допомогою “асоціативного гештальту” дав можливість виявити спільні риси та етнокультурну специфіку образів мовної свідомості у представників східнослов’янських народів та основні стратегії їх асоціювання. Гештальти асоціативних полів трьох мають значну частину однакових зон, отже, вони схожі за структурою, проте відрізняються за кількістю та наявністю зон, їхнім обсягом, рангом та якісним складом. У цілому виявлені зони репрезентують основні напрями, або стратегії, асоціювання представників трьох східнослов’янських етносів. Відмінні риси вказують на етнокультурну специфіку образів мовної свідомості українців, росіян і білорусів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Залевская А. А. Национально-культурная специфика картины мира и различные подходы к ее исследованию / А. А. Залевская // Языковое сознание и образ мира : [сб. ст.] / [отв. ред. Н. В. Уфимцева]. – М. : “Сарма”, 2000. – С. 39–54.
2. Тарасов Е. Ф. Теория речевой деятельности / Е. Ф. Тарасов // Речевая деятельность. Языковое сознание. Общающиеся личности. XV Международный симпозиум по психолингвистике и теории коммуникации : [тезисы докладов] / [ред. Е. Ф. Тарасов]. – Калуга : ИП Кошелев (Издательство “Эйдос”), 2006. – С. 3–4.
3. Араева Л. А. Роль стереотипов в манипуляции общественным сознанием / Л. А. Араева // Речевая деятельность. Языковое сознание. Общающиеся личности. XV Международный симпозиум по психолингвистике и теории коммуникации : [тезисы докладов] / [ред. Е. Ф. Тарасов]. – Калуга : ИП Кошелев (Издательство “Эйдос”), 2006. – С. 18–19.
4. Філософія : [навч. Посібник] / [І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бойченко, В. П. Розумний та ін.]. – К. : Вікар, 1997. – 584 с.
5. Ахатова Б. А. Семантические гештальты ядер языкового сознания некоторых этносов Казахстана / Б. А. Ахатова // Речевая деятельность. Языковое сознание. Общающиеся личности. XV Международный симпозиум по психолингвистике и теории коммуникации : [тезисы докладов] / [ред. Е. Ф. Тарасов]. – Калуга : ИП Кошелев (Издательство “Эйдос”), 2006. – С. 21–22.
6. Итигелова В. С. Проблема образов семьи и государства в языковом сознании русских и испанцев / В. С. Итигелова // Речевая деятельность. Языковое сознание. Общающиеся личности. XV Международный симпозиум по психолингвистике и теории коммуникации : [тезисы докладов] / [ред. Е. Ф. Тарасов]. – Калуга : ИП Кошелев (Издательство “Эйдос”), 2006. – С. 134–135.
7. Марковина И. Ю., Данилова Е. В. Специфика языкового сознания русских и американцев: опыт построения “ассоциативного гештальта” текстов оригинала и перевода / И. Ю. Марковина, Е. В. Данилова // Языковое сознание и образ мира. – М. : “Сарма”, 2000. – С. 116–132.